

Doc. dr. Zećir RAMČILOVIĆ

Institut za nacionalnu historiju – Skoplje, Sjeverna Makedonija

E-mail: zecir.ramcilovic@gmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497.7:497.2)"405" (093)

930:327(497.7:497.2)"405" (091)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.134>

REVIZIONIZAM I (ZLO)UPOTREBA HISTORIJE OD STRANE BUGARSKE PREMA SJEVERNOJ MAKEDONIJI I NJENOJ INTEGRACIJI U EUROPSKU UNIJU

Apstrakt: *Historija je jedna od društvenih nauka, koja je istovremeno i humanistička jer ne nudi samo znanje o prošlosti, već preko izučavanja historiskih procesa i pojava utiče na stvaranje predstave za današnje pojmove i društvene procese. Historija je temelj na kom se gradi i formira ličnost svakog pojedinca, posebno u obrazovanju gdje historija modelira čovjeka o njegovom saznanju o sebi i drugima. Na žalost u većem ili manjem broju u svim balkanskim historiografijama prisutna je određena mitologizacija historije, reinterpretacija činjenica u zavisnosti od potrebe obično vlasti ili određenih struktura i centara moći, te nametanje istine o kojoj se ne smije diskutirati, odnosno onog što piše u udžbenicima. Zbog toga pomenute strukture prave namenski krize, a zatim ih menadžiraju, a po potrebi ih i riješavaju. Menjaju se društveno-politički odnosi i najčešće osim malog kruga ljudi koji imaju interes, obični ljudi i društvo u cijelni ima dugoročno štetne posljedice koje često mogu izaći van kontrole. Zato je historija postala moćno oružje koje vrlo često se koristi za manipulaciju i ostvarivanje različitih, uglavnom političkih ciljeva. Zbog toga je teško biti historičar na Balkanu! Sasvim je normalno i logično da historičari polemišu i da se ne slažu o određenim historijskim procesima i pojavama, već je problem kada radi gore navedenog historičari postaju instrument za ostvarivanje određenog cilja i ideologije. Jedan od takvih primjera je Sjeverna Makedonija koja upravo zbog (zlo)upotrebe historije i historijskog revizionizma trpi posljedice u svom razvoju, položaju u svijetu i ostvarivanju svojih strateških ciljeva. Ovo je posebno izraženo blokiranjem Sjeverne Makedonije za početak pregovora za članstvo u EU od strane Bugarske zbog historije i procesa u prošlosti koji nisu saglasni sa t.z. bugarskim historijskim narativom. Argumentom sile, a ne činjenicama koristeći svoju bolju međunarodnu poziciju Bugarska stvara i nameće narativ o bugarskom identitetu makedonskog naroda, a makedonski jezik za dijalekt bugarskog jezika, uz relativizaciju tadašnjeg bugarskog učešća u fašističkoj*

koaliciji, te negaciju okupatorskog režima i okupaciju današnjeg prostora Sjeverne Makedonije. Ovo je krajnje neprimjerno da jedna država intervenira na ovaj način na historiju i historijske činjenice druge države. Bilateralni sporovi nisu novost za Evropu, ali način i pritisak koji Bugarska vrši na Sjevernu Makedoniju je moralno i pravno neopravdan, u kom kumuje upravo veliki dio historičara koji postaju instrument određenih struktura. Pored analize spornih stavova i pozicija kao rezultata historijskog revizionizma bugarskih institucija i „historičara“, u radu se može vidjeti da razvoj odnosa djevu država je u direktnoj korelaciji sa promjenama vlasti i vladajućih struktura, odnosno njihovih ideologija i potreba. Rješenje sporova vezanih za prošlost su mogući samo uz primijenu savremenih pristupa i depolitiziranja historije i njene uloge u savremenim društvu.

Ključne riječi: Sjeverna Makedonija, Bugarska, historija, makedonski narod, makedonski jezik.

REVISIONISM AND (EVIL) THE USE OF HISTORY BY BULGARIA TOWARDS NORTHERN MACEDONIA AND ITS INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION

Abstract: *History is a social science, which is concurrently humanistic since it offers not only knowledge about the past, but through the study of historical processes and phenomena influences the creation of a representation of today's concepts and social processes. History is the foundation on which the personality of each individual is built and formed, particularly in education where history models the mankind about their knowledge of themselves and others. Unfortunately, in more or less all Balkan historiographies there is a certain extent of history mythologizing, reinterpretation of facts depending on the needs of usually the government or certain structures and centers of power, and the imposition of truth that should not be discussed, or what is written in textbooks. That is why the mentioned structures create purposeful crises, and then they manage them and, if necessary, resolve them. Socio-political relations are changing and most frequently, apart from a small circle of people who have an interest, ordinary people and society as a whole suffer from long-term harmful consequences that can often get out of control. That is why history has become a powerful weapon that is very often used to manipulate and achieve various, mostly political goals. That is why it is difficult to be a historian in the Balkans! It is quite normal and logical for historians to argue and disagree about certain historical processes and phenomena, but the problem is that because of the above mentioned, historians become an instrument for achieving a certain goal and ideology. One such example is North Macedonia, which suffers consequences in its development, position in the world and realization of its strategic goals precisely because of the (mis)use of history and historical*

revisionism. This is particularly pronounced by the blocking of North Macedonia to start the negotiations for EU membership by Bulgaria due to the history and processes in the past that are not in line with the so-called Bulgarian historical narrative. Using an argument of force, not facts, using its better international position, Bulgaria creates and imposes a narrative on the Bulgarian identity of the Macedonian people, and the Macedonian language for the Bulgarian dialect, with the relativization of the then Bulgarian participation in the fascist coalition, and the negation of the occupying regime. This is utterly inappropriate for one state to intervene in this way on the history and historical facts of another state. Bilateral disputes are not new to Europe, but the way and pressure that Bulgaria is exerting on North Macedonia is morally and legally unjustified, in which a large part of historians are co-sponsors, becoming an instrument of certain structures. In addition to the analysis of controversial attitudes and positions as a result of historical revisionism of Bulgarian institutions and „historians“, the paper shows that the development of relations between the two countries is directly correlated with changes in government and governing structures, i.e. their ideologies and needs. The resolution of disputes related to the past is possible only with the application of modern approaches and depoliticization of history and its role in modern society.

Key words: North Macedonia, Bulgaria, history, Macedonian people, Macedonian language.

Prolog

Republika Makedonija svoju nezavisnot proglašava nakon uspješnog referenduma 8. septembra 1991 godine. U narednom periodu počinje mukotrpana borba za njeno međunarodno priznavanje i integriranje u međunarodnim organizacijama. Prva država koja je priznala nezavisnost i samostalnost Makedonije bila je Republika Bugarska, 15. januara 1992. godine, čime i započinju oficijelni odnosi između dveju država. U prvom trenutku Bugarska je dobila simpatije kod makedonskih građana, ipak postoje i drugi razlozi za ovaj potez bugarskih vlasti. Smatram da je prvenstveno cilj priznanja bio da se Makedoniji omogući brže međunarodno priznanje i odvajanje od Srbije, te oslobađanje od daljeg uticaja i pritiska Beograda. Ovim se ispratila i jasna poruka Sbjiji i Grčkoj i nekim njihovim planovima u vezi nove države, kakva je bila inicijativa grčkog premijera Micotakisa iz 1991 godine za održavanje trilateralnog sastanka Grčke, Srbije i Bugarske o budućnosti Makedonije, koju je upravo Bugarska odbacila. *Duboko se vjeruje da 1992. i*

1993. ministri vanjskih poslova Jugoslavije i Grčke su diskutirali za moguću podjelu Bivše jugoslovenske Republike Makedonije.¹

Na ovaj način Bugarska je postala prvi saveznik Makedonije. Da ta namjera nije bila iskrena i da je imala drugi cilj, vidjelo se i tada na političkom planu uz kontinuirano iskazivanje nacionalističkih pretenzija prema Makedoniji, odnosno makedonskoj historiji, makedonskom identitetu i makedonskom jeziku. Neposredno nakon priznanja Makedonije u intervju za njemački „Zidojče cajtung“ bugarski predsjednik Željku Želev je naglasio da *Bugari priznaju makedonsku državu, ali ne i makedonsku naciju.*² Ali i mnogi drugi bugarski zvaničnici su imali negatorske i asimilatorske stavove i pretenzije prema Makedoncima i novoj državi. *Bugari ne insistiraju na promjenu sadašnjih granica i neće učestvovati u konflikte naših susjeda, ali Bugari preko granice treba da priznaju i da budu ponosni na svoju historiju bez da se plaše od toga što su Bugari.*³ *Makedonija je najromantičniji dio bugarske historije.*⁴ Subjektivni pristup, nepoznavanje i nevjerovanje u već silno formirani makedonski identitet i posebnost makedonskog naroda stavlja tačku na pokušaj Bugarske za uslovno rečeno „dobrovoljnu bugarizaciju“ Makedonaca.

Proces negiranja makedonskog identiteta se nastavlja, ali više na unutrašnjem planu jer je i sama Bugarska devedesetih godina bila u krizi i u nezavidnoj situaciji na međunarodnom planu. Najkrupniji formalni iskorak u razvoju bilateralnih odnosa djevu država je potpisivanje Deklaracije za dobrosusjedstvo, prijateljstvo i saradnju, 22. februara 1999.⁵, od tadašnjih predsjednika vlada, Ljubča Georgievskog i Ivana Kostova koji je dao nadu da će se prevazići nespazumi, a historija biti ostavljena historičarima.

Nakon prijema Bugarske u NATO, 29. marta 2004, a zatim 1. januara 2007. i u EU Bugarska ponovo počinje (zlo)upotrebu historije i proces kontinuirane, nekada više, nekada manje izražene negacije makedonskog identiteta koji prelazi u nametanje pozicija tzv. „bugarske historijske istine“, manje silom argumenata, više silom moći i pozicije u međunarodnim organizacijama. Već 2006. stižu i prve formalne naznake da će Bugarska koristiti svoju poziciju i postavljati uslove za euroatlantsku integraciju Makedonije. Bugarski predsjednik Georgi Prvanov izjavljuje da je *dadeni kredit bezuslovne podrške za članstvo Republike Makedonije u EU i NATO već iscrpljen*. Nasuprot tome, političke promjene od 2006. kada u Makedoniji na

¹ James Pettifer, *Former Yugoslav Macedonia – The Shades of Night?*, Conflict Studies Research Centre, Surrey, UK, July 2001, 9.

² Мишо Докмановиќ, *Сами на своето: кратка историја на македонската независност (1990-1993)*, Фондација „Фридрих Еберт“, Скопје 2021, 272.

³ Izjava Aleksandra Jordanova, ambasadora R. Bugarske u Republici Makedoniji, na proslavi povodom „100 godina VMRO“, Blagoevgrad, 1993. Неделно списание Старт, 2 ноември 2001.

⁴ Izjava bugarskog predsjednika Petra Stojanova na parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope. A1 ТВ, 24. април 1997.

⁵ Zajednička Deklaracija iz 1999. je potvrđena zajedničkim memorandumom potpisan u Sofiji 22. januara 2008.

vlast dolazi desničarska VMRO DPMNE, a od 2009. u Bugarskoj na vlast dolazi GERB, obe stranke su dio Evropske narodne partije (EPP) očekuje se period bolje suradnje i počinje sa raditi na Dogovoru o prijateljstvu i dobrosusjedstvu. Ipak, retorika Sofije je postala sve žešća, posebno kada dio vlasti u Bugarskoj postaje i ultranacionalistička stranka VMRO BND. U tom periodu naučne institucije poput Bugarske akademije nauka (BAN) i visoko-obrazovnih i naučnih instiutcija iz oblasti historije i jezika, podržani medijima uporno rade na izradi tekstova kojim se vrši historijski revizionizam. Relativizira se fašizam tadašnje Bugarske za vrijeme Drugog svjetskog rata, okupacije njihovih susjeda, uključujući i prostor današnje Republike Sjeverne Makedonije, tada Kraljevine Jugoslavije, a promovira i mnogo značajnije mjesto se daje njihovoj antifašističkoj borbi. Stvara se narativ o bugarskom identitetu građana Makedonije, a makedonski jezik i oficijelno ga proglašavaju dijalektom bugarskog jezika itd. Dok, aktuelna vlast u Bugarskoj predvođena Bojkom Borisovim zbog ekonomske krize, porasti korupcije i kriminala uz pomoć nacionalizma gleda da se održi na vlasti, u Makedoniji se dješava promjena vlasti.

Republika Makedonija nakon nekoliko godina izolacije i zatvorenosti države na međunarodnom planu uz velike međuetničke tenzije i probleme kod kuće doživljava promjenu vlasti. Međunarodna zajednica silno podržava formiranje Vlade koju predvodi Zoran Zaev, 31. maja 2017. Jedan od prvih koraka na međunarodnom planu Vlade koju predvodi SDSM nakon 11 godišnje vlasti VMRO DPMNE, bio je susret premijera Makedonije i Bugarske 20. juna 2017. u Sofiji. Nakon sastanka je bilo izjavljeno da se intenzivno radi na postizanju već pomenutog Dogovora o prijateljstvu. Što se ubrzo i desilo, kada su 9. jula 2017., oba ministarstva obavjestila da je postignut kompromis. „Dogovor o prijateljstvu, dobrosusjedstvu i saradnji između Republike Makedonije i Republike Bugarske“⁶ konačno je potpisan 1. avgusta 2017. u Skoplju, nakon čega su premijeri Zaev i Borisov zajednički obilježili Ilinden u Kruševu. Skupština Republike Makedonije je ratifikovala dogovor 15. januara 2018.⁷ Pored već pomenutih Zajedničke deklaracije i Dogovora o prijateljstvu, koji u svojoj suštini otvaraju i neka druga pitanja koja su poslužila za (zlo)upotrebu historije u politčke svrhe, Republika Sjeverna Makedonija i Bugarska međusobno su potpisale i ratifikovale 34 dogovora i još 55 dogovora i dokumenata koji ne podleže ratifikaciji.⁸

⁶ Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија.

https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijateljstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf. (Pristup 20.10.2021).

⁷ Гласање Број: 0003; 2018/01/15; 12:17.

<https://www.sobranie.mk/materialdetails.nspx?materialId=16686e6f-da8c-4c9f-9db1-f6554c7e9acf>. (Pristup na 25.10.2021.)

⁸ Билатерални односи со Република Бугарија (последно ажурирани на 23 ноември 2020).

<https://sofia.mfa.gov.mk/mk/page/72/bilateralni-odnosi-so-republika-bugarija>. (Pristup na 26.10.2021.).

Dogovor o prijateljstvu, dobrosusjedstvu i saradnji između Republike Makedonije i Republike Bugarske

Dogovor o prijateljstvu, dobrosusjedstvu i saradnji je napisan na pet stranica i ima 14 članova. U njemu uglavnom su obaveze zajedničke za obe strane sa kojim će se uspostaviti bolja i intenzivnija saradnja, na svim poljima, posebno ekonomska saradnja. Takođe, Bugarska i Makedonija će se podržavati na međunarodnom planu, a Bugarska će podržati integraciju Makedonije u NATO i EU. Član ugovora koji je značajan za temu rada, su stavovi 2 i 3 člana 8, koji glasi:

Član 8.

1. Dvije Ugovorne strane će podsticati aktivnu i neprekidnu saradnju u oblastima kulture, obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i sporta.

2. U roku od najkasnije tri mjeseca nakon stupanja na snagu ovog ugovora, kako bi produbile međusobno povjerenje, dvije Ugovorne strane će osnovati Zajedničku multidisciplinarnu ekspertsku komisiju za historijska i obrazovna pitanja, na paritetnoj osnovi, kako bi doprinijele objektivno i na osnovu autentičnih i na dokazima zasnovanih historijskih izvora, naučno tumačenje historijskih događaja. Komisija podnosi godišnji izvještaj o svom radu vladama Ugovornih strana.

3. Dvije Ugovorne strane će uzajamnom suglasnošću organizovati zajedničke proslave zajedničkih historijskih događaja i ličnosti, u cilju jačanja dobrosusjedskih odnosa u duhu evropskih vrijednosti.

Ovaj član je još tada otvorio mnoge polemike u stručnoj i široj javnosti, u političkim krugovima, a sami Ugovor bio je povod i za podnošenje interpelacije ministra Nikole Dimitrova o kojoj se raspravljalo na 13 sjednici Skupštine Republike Makedonije.⁹

Na prvi pogled nema ničeg spornog što će prema stavu 2, Ugovorne strane osnovati Zajedničku multidisciplinarnu ekspertsku komisiju za historijska i obrazovna pitanja, ali strahovanja od (zlo)upotrebe pozicije i međunarodne nadmoći Bugarske prema Makedoniji su se pokazala opravdanim. Žao mi je što sam bio u pravu i kao zastupnik u Skupštini Republike Sjeverne Makedonije upozorio na ovu skrivenu namjeru u svom govoru na plenarnoj sjednici. *Obavezujemo se da formiramo zajedničku multidisciplinarnu ekspertsku komisiju za historijska obrazovna pitanja i ta Komisija će razgledavati udžbenike i pritom bez obzira koji primjer da uzmem, a primjera je mnogo, dovoljno je reći da za veliki dio tih pitanja i mi makedonski historičari imamo različne stavove. To je i normalno i svakako da*

⁹ Стенографски белешки од Тринаесетата седница на Собранието на Република Македонија, одржана на 11. септември 2017. година, Собрание на РСМ., Скопје, 12.09.2017, 11-67.

će imati još više razlika sa bugarskim historičarima koji budu bili dio te Komisije. Ali sada sa ovim ugovorom njihovi argumenti će biti jači, ne zbog historijskog i naučnog aspekta, već sa ovim članom Republika Bugarska će svakog momenta u procesu naše integracije u EU i NATO moći da izmjeni ili izbriše određeni nastavni sadržaj. Sa ovim članom mi sami smo dali legalan argument i instrument drugoj strani za uslovljavanje Republike Makedonije na putu prema Evropskoj Uniji i NATO-u.¹⁰

Komisija će podnositi godišnji Izvještaj o svom radu vladama, a dvije strane uz uzajamnu saglasnost obilježavaće zajedničke historijske događaje i ličnosti.

Dogovor o prijateljstvu, dobrosusjedstvu i saradnji je predstavljao najkrupniji iskorak i odnosima Makedonije i Bugarske. Nastao je optimizam, a Bugarska je konitnuirano davala bezrezervnu podršku članstvu Makedonije u NATO i EU, što zbog spora sa Grčkom i nije imalo neki ozbiljniji značaj. Sa potpisivanjem Prespanskog dogovora 2018. i ustavnih promjena sa kojima se riješava višedecenijski spor sa Grčkom i odstranjuju se prepreke za euroatlantsku integraciju Makedonije, u Bugarskoj odnos prema Makedoniji počinje da se mjenja, odnosno pogoršava. Makedonija se optužuje da krade i falsifikuje bugarsku historiju, a da su Makedonci i makedonski jezik bugarskog porijekla.

Svaki ugovor, zavisi prije svega od volje i dobrih namjera djevu strana, potpisnica istog. Savršeni ugovor ne postoji. Ukoliko bi ugovor baziran na historijskim pitanjima bio preduslov za rješavanje nekog bilateralnog ili multilateralnog spora onda isti ne bi imao uspjeha. Sa takvim preduslovom nikada ne bi bila formirana i sama Evropska Unija. Sasvim legitimno tvrdim da nije nam potrebno da imamo sa nekim „zajedničku historiju“ kao preduslov da gradimo bolje odnose i saradnju, te bolju budućnost. Pokazalo se da i sami koncept „historijske istine“ je neodrživ i moramo raditi više na multiperspektivizmu na evropskim principima u kom historija ne bi imala primarni značaj kao što ga ima u slučaju Bugarske i Sjeverne Makedonije, te integracije Sjeverne Makedonije u EU.

Historija postaje najvažnija (sporedna) stvar u Sjevernoj Makedoniji i Bugarskoj

Sjeverna Makedonija: Ja nemam zajedničku historiju sa Bugarskom”; „Oni ne mogu nas blokirati, koliko mi možemo čekati; Bugari su Tatari”; „Imamo zajedničku historiju i sa drugim državama; Možemo zajedno slaviti Ilinden kao zajednički vjerski praznik; Nama naša nacionalna historija, vama

¹⁰ Обраќање на пратеник Зеќир Рамчиловиќ по петтата точка на Тринаесетата седница на Собранието на РМ. Стенографски белешки од Тринаесетата седница на Собранието на Република Македонија, одржана на 11 септември 2017 година, Собрание на РСМ., Скопје, 12.09.2017., с.37-38.

vaša; Ilinden je makedonski!; Bugarski fašistički oslobodioci; Bugari su nosili vodu u Drugom svijetskom ratu, ništa posebno; Tozi (Taj) fašist nije fašist.... Dio je naslova i stavova u makedonskim portalima.

Bugarska: *Nedamo našu historiju; Izmišljeni lopovi krađu nam historiju; Makedonizam je veštačka ideologija, stvorena od Kominterne; Nije naučnik onaj koji tvrdi da su Makedonci poseban narod; U Bugarskoj zapaljane makedonska i srpska zastava; Sve što je potrebno za majku Makedoniju nije teško. VMRO zna.; Skoplje će biti Skopje....* Dio je naslova i stavova u bugarskim portalima.

I pored činjenice da su Sjeverna Makedonija, kao i Hrvatska bile jedine koje su učestvovala na Evropskom prvenstvu u fudbalu 2021 godine, euforija fudbalom je kratko trajala. Ako za fudbal se kaže da je najvažnija sporedna stvar na svijetu, uz revizionizam i (zlo)upotrebu historije u političke svrhe historija postaje najvažnija sporedna stvar u Bugarskoj i Sjevernoj Makedoniji. U Bugarskoj glavna preokupacija je bila kako pobjediti na izborima, a u nedostatku kvalitetne ponude najčešće se tražila pobjeda na plećima Sjeverne Makedonija uz kontinuirano veto za početak pregovora Sjeverne Makedonije sa EU. Radovi, intervjuovi, komentari i tvitovi javnih ličnosti, političara, naučnika, historičara, lingvisti..., su preokupirale narod.

Po svemu sudeći Bugarska se spremala za ovaj scenario, za razliku od Sjeverne Makedonije. Posljednjih godina po preporukama BAN-a i drugih naučnih institucija je objavljeno na stotine radova i dokumenata od kojih su neki postali državni dokumenti izglasani konsenzusom u bugarskom parlamentu. Ovo je dopunski otežalo rad Zajedničke Komisije od historičara i stručnjaka u domenu obrazovanja iz obje zemlje koje trebaju preispitati dugu listu pitanja koja su predmet razdora i podjela među dva naroda i njihovih država.

Zajednička multidisciplinarna komisija, kao obaveza Ugovora o prijateljstvu je formirana početkom jula 2018. Prvi rezultati njenog rada su prezentovani u februaru 2019, kada je preporučeno zjaedničko obilježavanje Sv. Klimenta, Sv. Nauma i Cara Samoila, a zatim prihvaćeno od djevu država. Stvari su zapele diskusijama o Goce Delčevu, kada pod pritiskom javnosti i centara moći u Bugarskoj, članovi Komisije iz Bugarske podležu, a zatim direktno nameću svoje stavove kao jedino ispravne čime se početni optimizam sveo na rijetka zasedanja i duge razgovore bez značajnijih rezultata do danas.

Bugarske institucije nisu ništa ostavile slučaj u i nisu čekali na rad Komisije i njihove rezultate. Od mnogih, tri dokumenta u tom pravcu su najznačajnija, a koja se tiču (zlo)upotrebe historije u političke ciljeve i historijskog revizionizma interpretacije Drugoga svjetskog rata. To su: „Okvirna pozicija o proširenju EU i proces stabilizacije i pridruživanja: Republika

Sjeverna Makedonija i Albanija”¹¹, „Deklaracija Narodne Skupštine Republike Bugarske u vezi proširenja Evropske Unije i procesa stabilizacije i asocijacije Republike Severne Makedonije i Republike Albanije”¹² i „Memorandum za objašnjavanje odnosa Republike Bugarske i Republike Sjeverne Makedonije u procesu pridruživanja Skoplja u EU.”¹³

Kao u Okvirnoj poziciji, tako i u Deklaraciji razlog za donošenje istih između ostalog i u uvodu je navedeno: *Konstatujući da je prepisivanje i prisvajanje historije jednog djela bugarskog naroda nakon 1944. godine među stubovima antibugarske ideološke konstrukcije jugoslovenskog totalitarizma. U ovoj rečenici direktno se negira Makedonski narod, za kojeg se kaže da je jedan dio bugarskog naroda, koji je upravo u toj bivšoj Jugoslaviji nakon antifiašističke borbe ostvario svoj viševjekovni san za svoju državu i afirmirao svoj nacionalni i kulturni identitet. U Okvirnoj poziciji, Bugarska direktno nalaže revidiranje historije i od Sjeverne Makedonije traži preuzimanje sistemskih mjera za odstranjivanje sa naznaka i natpisa na spomenicima, pločama i zgradama tekstove koji otvoreno podstiču mržnju prema Bugarskoj, na primjer onih koji sadrže kvalifikacije kao što je bugarski fašistički okupator. Ovo se odnosi i na druge historijske periode koji su jako značajni, ali nisu relevantni za period Drugog svjetskog rata.*

U Memorandumu koji je naredne 2020. poslat u 26 glavnih gradova EU koji pojašnjava stav Bugarske o raznim historijskim pitanjima iza kojeg su stale sve političke stranke i BAN, ponovo su ključni tzv. *etnički i jezički inženjering koji se dogodio u Sjevernoj Makedoniji. Pristupni put Sjeverne Makedonije pruža dragocjenu priliku njenom vođstvu da raskine sa ideološkim nasljedem i praksom komunističke Jugoslavije. Proces proširenja ne smije legitimirati etnički i jezički inženjering koji se odvijao u bivšim autoritarnim režimima*, navodi se u bugarskom Memorandumu.

Ovo je krajnje neprimjerno da država intervenira na ovaj način za historiju i historijske činjenice druge države. Bugarska direktno i otvoreno vrši pritisak na svoje historičare i institucije, kao i na Zajedničku komisiju, jer stavovi države i javnosti na žalost postaju jači od argumenata. Najbrutalniji zahtjev od šireg značaja koji se može preslikati i u drugim državama koje su bili dio antifiašističke koalicije je da Sjeverna Makedonija prestane koristiti izraz *fašistička okupacija* kada pominje Bugarsku u svojim udžbenicima

¹¹ Рамкова позиция относно разширяване на ЕС и процеса на стабилизиране и асоцииране: Република Северна Македония и Албания, Министерски Съвет Република България, София, 09.10.2019.

¹² ДЕКЛАРАЦИЯ на Четиридесет и четвъртото Народно събрание на Република България във връзка с разширяването на Европейския съюз и Процеса на стабилизиране и асоцииране на Република Северна Македония и Република Албания, София, 10.10.2019, Държавен вестник, брой 81/2019 г.

¹³ Разяснителен Меморандум за отношенията между България и РС Македония относно присъединяването на Скопие към ЕС, София, 17.09.2020.

historije i da ukloni sve takve navode sa spomenika iz Drugog svjetskog rata u zemlji.

Ovim se želi relativizirati činjenica da je tokom Drugog svjetskog rata Kraljevina Bugarska bila dio sila Osovine i da je zauzela prostor današnje Sjeverne Makedonije. Već se želi predstaviti kao oslobodioc na ovom prostoru,¹⁴ a da je nakon toga od strane Jugosalvije napravljen, kako kaže *etnički i jezički inženjering*. Ako Bugarska nije okupirala ovaj prostor, nameće se pitanje protiv koga su se borili Makedonci i ostali građani u antifašističkoj borbi u Drugom svijetskom ratu. Makedonska historija ovaj period naziva *bugarskom fašističkom okupacijom* potkrepljen historijskim činjenicama o okupatorskom režimu i metodama nad civilnim makedonskim stanovništvom što je dokumentirano u mnogim historijskim izvorima.¹⁵ Na ovaj način direktno se negira antifašistički pokret Makedonaca i njihova borba za slobodu i državu. Relativizuju se značaj, smisao, obuhvat borbe protiv fašizma, i sledstveno tome dovode u sumnju njene pobude i ciljevi. Između ostalog u javnom diskursu, poput izjava vicepremiera Karakačanova se minimizira i uloga tadašnje Bugarske u holokaustu makedonskih Jevreja,¹⁶ i da on govori jezikom nacističke propagande.¹⁷

Kao što sam naveo postoje dokumenti gdje u slučaju ubistava nemačkih ili bugarskih vojnika i zvaničnika, bugarska vojska za odmazdu pali, pljačka, a raseljavala, internirala i streljala civile i zarobljenike u makedonskim selima.

¹⁴ Neki od primjera na koje se poziva dio bugarskih historičara su irelevantni: *U Ohridu i danas se raskazuje kao vic, kako žitelji sela Velgošti 1941. nisu jeli jabuke, iako je voćarsko selo. Zbog nedostatka cvijeća oni su polomili procvetale jabukove grane i sa njima prostrle nekoliko kilometara put Resen – Ohrid, odakle je dolazila bugarska vojska. ili U Prilepu se stariji čovjek bacio pod točkove jednog tenka, koji ja za sreću uspio da zastane pred da ga pregazi. – Zašta da živim više? – rekao je stariji čovjek, - dočeka sam bugarsku armiju. Drugo na ovom svijetu odavno više ne želim.* Божидар Димитров, *Десетте лъжи на македонизма*, Анико, Софија, 2000, 41.

¹⁵ *Историја на македонскиот народ*, Кн. 3, Институт за национална историја, Нова Македонија, Скопје 1969; *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава: Од крајот на Првата светска војна до создавањето на национална држава*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 1981; *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom II, knj. 2, dok. 1; Georgi Dimitrov, *Govori, članci i izjave*, Kultura, Beograd 1947; Ferdo Čulinović, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1970; Dimitrije Kulić, *Bugarska okupacija 1941-1944*, Prosveta, Niš 1970; Boro Mitrovski, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski, *Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941-1945: Bugarska okupatorska vojska (april 1941 . 9. septembar 1944)*, Međunarodna Politika, Beograd 1971; Жамила Колономос, д-р. Вера Весковиќ – Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, Зборник на документи, I, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1980, 19-26.; Мирослав Стоилковиќ, *Бугарска окупаторска политика у Србији (1941/1944)*, Институт за савремену историју, Београд 1989.

¹⁶ U avgustu 2020, bugarska jevrejska organizacija „Šalom“ optužuje Karakačanova za negiranje holokausta i promovisanje novih formi antisemitizma.

¹⁷ „Иерусалим поуст“: Каракачанов говори с езика на нацистката пропаганда, 11.08.2020, <https://frognews.bg/novini/djeruzalem-post-karakachanov-govori-ezika-natsistkata-propaganda.html>. (Pristup na 27.10.2021).

Postoje naredbe od fašističke vlade u Sofiji da na javnim mjestima likvidiraju zarobljene partizane, kako bi se zaplašilo stanovništvo. Ljudi su bili podložni svim vrstama diskriminacije i nasilja, pa čak su i prezimena koja su završavala na -ić, bila nasilno mijenjana, a postoje i primjeri gdje su ljudi iz tih razloga i napustali rodna ognjišta i naseljavali se u djelove koji su bili pod njemačkom okupacijom. Učestvovali su i u Holokaustu, kada je marta 1943, pohapšeno 7.315 Jevreja iz makedonskih gradskih sredina koji su uz asistenciju bugarske policije odvedeni u koncentracioni logor Treblinka i druge logore u Poljskoj. Na prostoru današnje Sjeverne Makedonije bilo je raspoređeno više od 40.000 bugarskih vojnika i policajaca za održavanje reda, koja brojka je prevelika ukoliko bi bila „oslobodilačka” i prihvaćena od lokalnog većinskog makedonskog stanovništva.

U krajnjem slučaju Bugarska je u svojim zahtjevima i kontradiktorna, jer bi ona htjela biti osloboditelj Makedonije 1941, dok je bila dio fašističkog pakta, ali i da je Bugarska istovremeno i oslobodioc Makedonije od fašista četiri godine kasnije kada se priključuje antifašističkom pokretu. Bugarska u Drugom svjetskom ratu bila je saveznik fašističkih sila i sa njima je učestvovala u agresiji na Kraljevinu Jugoslaviju i u podjeli njene državne teritorije, te da su zločini okupacionih trupa poznati i istraženi. Bugarska je samo na kraju rata nepunih osam meseci bila dio antifašističkog fronta. Sve ostalo je klasičan revizionistički pristup bugarskih vlasti i historičara u tumačenju Drugog svjetskog rata i sukoba fašizma i antifašizma, a revizionizam neizbežni pratioc savremenih interesa u suočavanju sa prošlošću.

Kako u Okvirnoj Poziciji i Deklaraciji, u kojim Makedonci su *jedan dio bugarskog naroda*, tako i u Memorandumu se negira makedonski identitet, a *Proces proširenja ne smije legitimirati etnički i jezički inžinjer...* U Memorandumu u djelu za jezik doslovice stoji: *Makedonski jezik ili etnička pripadnost nisu postojali sve do 2. avgusta 1944. Njihovo stvaranje dio je sveukupne izgradnje zasebnog nebugarskog identiteta, čiji je cilj bio prekid veza između stanovništva tadašnje SRM i Bugarske.* Dalje stoji da makedonski jezik je zapadnobugarski dijalekt bugarskog jezika. Ne samo za jezik, već i Makedonci kao narod su uz pomoć jugoslovenskog *inžinjerin* nastali na zasedanju ASNOM-a 2. avgusta 1944., negirajući sve autohtone makedonske nacionalne pokrete i ustanke iz prošlosti za autonomiju i nezavisnost. Ne samo stručnjacima, već i običnom narodu je jasno da narodi, nacije i jezici ne nastaju na zasedanju ili sa odlukom. Zasedanje ili takve odluke su samo posljedica procesa prije.

Glavne bitke oko prošlosti nisu zbog nje same i historijskih istina, već su uvijek u funkciji današnjih bitaka političkih elita i drugih centara moći. Bugarska uz pomoć historije blokira početak pregovara za članstvo u EU više puta. Nakon najava za novi veto, predsjednik makedonske vlade Zoran Zaev u nekoliko navrata pokušao je „odobrovoljiti” bugarske vlasti kako bi Sjeverna Makedonija započela pregovore. Posebno je intervju za bugarsku agenciju „Bgnés“ uzburkalo javnost ne samo u Sjevernoj Makedoniji, već i u cijelom

regionu.¹⁸ Po pitanju Drugog svjetskog rata, predsjednik Vlade Zaev je rekao da *na početku bila je jedna administracija. Zatim se Bugarska priključila antifašizmu, borila se za slobodu, za demokratiju i bila dio antifašističkog fronta*. Naveo je da su bugarske i makedonska trupe zajedno oslobodile Skoplje i druga mjesta, a da: *smo nasledili vrijeme koje nije bilo u prilog našem prijateljstvu*. U nadi da izbjegne blokadu Bugarske, premijer Zaev je djelomično podržao zamjenu teza, sa kojom Bugarska umanjuje makedonsku antifašističku prošlost, a sa druge strane se vrši otvorena relativizacija fašizma, pa i njegova rehabilitacija. Takođe, koliko god bivša Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija imala mana, i makedonskoj široj i stručnoj javnosti je više nego jasno da je makedonski narod u jedinstvenom antifašističkom pokretu jugoslovenskih partizana i zajedničkoj borbi za slobodu u toj državi posle rata doživio nacionalnu ravnopravnost, potvrdio i afirmisao makedonski suverenitet, te nacionalni, jezički i kulturni identitet.

Zabrinjavajuće je što nije bilo reakcija historičara ili javnih ličnosti iz regiona, a i vrlo malo iz Sjeverne Makedonije na već pomenute Deklaraciju i Memorandum, te druge zahtjeve oficijalne Sofije i njihovih akademija i instituta, do izjave premijera Zaeva. Tada imamo reakcije na bugarski historijski revizionizam i na radikalni nacionalizam Bugarske, ne samo u Sjevernoj Makedoniji, regionu, već i u samoj Bugarskoj što je ohrabrujuće. Ali još više zabrinjava što Evropska Unija dopušta ovakvu manifestaciju nacionalizma i neofašizma.

Pomenuo bih i reakcije mnogih evropskih historičara (Florian Bieber, Ulf Brunnbauer i dr) koji su iskazali neslaganje sa bugarskim pokušajima (zlo)upotrebe historije u političke svrhe. Vjerujem da one mogu uticati na političke elite i da je trenutno stanje opasno ne samo za EU integraciju S. Makedonije, već i za cijeli region. Oglasila se i grupa historičara iz postjugoslavenskih zemalja, a na osnovu stavova iznetih u Deklaraciji „Ođbranimo historiju“¹⁹ pismom²⁰ u kom *Pozivamo evropske institucije i*

¹⁸ <https://360stepeni.mk/video-intervju-na-zaev-za-bgnes-isprativme-dokument-deka-nemame-teritorijalni-pretenzii-nema-da-se-meshame-vo-vnatreshnite-raboti-i-deka-nemame-pobaruvana-za-maltsinstva/> (Pristup na 27.10.2021).

¹⁹ Deklaraciju „Ođbranimo historiju“ možete naći na i potpisati istu: <http://www.krokodil.rs/2020/06/objavljena-je-deklaracija-odbranimo-istoriju/> (Pristup na 15.10.2021).

²⁰ Pismo historičara:

„Sukobi oko historije i historijskih simbola ponovo su glavno političko pitanje u Jugoistočnoj Evropi. Poslednjih meseci bugarska vlada je zapretila da će blokirati početak pregovora između Brisela i Skoplja, pozivajući Severnu Makedoniju da prihvati „historijsku istinu“ da njen makedonski identitet i jezik imaju bugarske korene i da su makedonsku naciju stvorili Tito i Komunistička internacionala.

Na osnovu stavova iznetih u Deklaraciji „U odbranu historije“, mi, potpisnici ovog pisma, izražavamo protest i osudu ovog slučaja historijskog revizionizma i zloupotrebe historije u političke svrhe. Verujemo da je takav pristup opasan ne samo za historiju kao humanitarnu disciplinu, već i za demokratiju i prosperitet regiona, ali i za samu Evropsku uniju. Nametanje „historijske istine“ je neprihvatljivo i opasno. Stvaranje makedonske nacije ne razlikuje se od

zemlje da odgovore na iskrivljavanje historije, poštujući osnovne principe Evropske unije koji su danas ugroženi na Balkanu i u Evropi, poput raznolikosti, antifašizma i demokratije. Dalje navode da: Nametanje „historijske istine“ je neprihvatljivo i opasno. Stvaranje makedonske nacije ne razlikuje se od načina na koji su stvorene sve druge nacije, a pravo na samoopredeljenje je osnovno ljudsko pravo.

Veoma značajno je Obraćanje²¹ grupe od 26 bugarskih historičara koja kritikuje Memorandum i stavove u njemu, za kojeg tvrdi da *ne odražava*

načina na koji su stvorene sve druge nacije, a pravo na samoopredeljenje je osnovno ljudsko pravo.

Zato molimo historičare iz Severne Makedonije i Bugarske, ali i svih zemalja regiona da budu profesionalci i da se suprotstave zloupotrebi svoje naučne discipline. Pozivamo političare da vode odgovornu politiku, da ne podržavaju historičare koji izazivaju nacionalističke sukobe i da ne vrše pritisak koji dovodi do falsifikovanja prošlosti. Pozivamo evropske institucije i zemlje da odgovore na kršenja historije, poštujući osnovne principe Evropske unije koji su danas ugroženi na Balkanu i u Evropi, poput raznolikosti, antifašizma i demokratije. Evropska unija stvorena je kao lek za loša iskustva iz prošlosti i zato ne smemo dozvoliti da iskrivljenja historije unište principe na kojima se zasniva ideja ujedinjene Evrope.

Mi, potpisnici ovog pisma, podržavamo intelektualce i historičare u Severnoj Makedoniji i Bugarskoj koji se otvoreno protive političkim pritiscima i bore se za zaštitu svoje profesije i profesionalnih standarda. Samo solidarno možemo prevazići ozbiljne prepreke koje su pred nama! „

Dr. Dubravka Stojanović, Univerzitet u Beogradu; Dr. Husnija Kamberović, Univerzitet u Sarajevu; Dr. Tvrтко Jakovina, Sveučilište u Zagrebu; Dr. Božo Repe, Univerzitet u Ljubljani; Dr. Adnan Prekić, Univerzitet Crne Gore; Dr. Snježana Koren, Sveučilište u Zagrebu; Dr. Milivoj Bešlin, Univerzitet u Beogradu; Dr. Damir Agičić, Sveučilište u Zagrebu; Dr. Branimir Janković, Sveučilište u Zagrebu; Dr. Momir Samardžić, Univerzitet u Novom Sadu; Dr. Olga Manojlović-Pintar, Institut za noviju historiju Srbije, Beograd; Hrvoje Klasić, Sveučilište u Zagrebu; Dr. Radina Vučetić, Univerzitet u Beogradu; Dr. Srđan Milošević, historičar, Beograd; Dr. Aleksandar R. Miletić, historičar, Institut za noviju historiju Srbije, Centar za historijske studije i dijalog, Beograd; Veljko Stanić, historičar, Beograd; Petar Žarković, historičar, Beograd; Dr Dragan Markovina Split, Hrvatska.

²¹ OBRAĆANJE Bugarski historičari i naučnici iz oblasti humanističkih i društvenih nauka u vezi sa Memorandum za objašnjavanje odnosa Republike Bugarske i Republike Sjeverne Makedonije u kontekstu proširenja EU

Nedavno je kopredsjedavajući Zajedničke bugarsko-makedonske multidisciplinarnе stručne komisije za historijska i obrazovna pitanja Angel Dimitrov rekao da bugarski Memorandum sa objašnjenjima o odnosima Bugarske sa Republikom Sjevernom Makedonijom, koji je poslat svim državama članicama EU, odražava dostignuća „bugarska historijske nauke“. Ponovo se prije nekoliko dana u bugarskim medijima požalio član pomenute komisije Ivan Ilčev da nas „Evropa ne razumije“.

Međutim, duboko smo uvjereni da Memorandum ne odražava dostignuća više bugarskih historičara u posljednjih nekoliko decenija. Ne vidimo ni kako Evropa može da razume teze nekih institucionalno uticajnih bugarskih naučnika koji ne govore niti jezikom savremene historiografije, niti jezikom savremenih humanističkih i društvenih nauka. Uz ovo, Bugarski Memorandum ne odražava „principe i vrijednosti na kojima je izgrađena Evropska unija“ i u čiju podršku se poziva.

Zato bismo željeli, uz opštu naučnu ekspertizu stečenu godinama i specifična znanja o prošlosti Makedonije, bugarsko-makedonskim odnosima, prirodi historijskih narativa, stvaranju nacija i nacionalnih ideologija itd, da izjavimo:

principe i vrijednosti na kojima je izgrađena Evropska unija. Takođe, ne prihvataju tezu o t.z. „inžinjeringu“: Ne smatramo da se proces formiranja

Ne slažemo se samo da se Republika Sjeverna Makedonija predstavlja kao zemlja koja se „ne može suočiti sa svojom prošlošću“.

Ne smatramo da je jedini historiografski problem „ideološko naslijeđe“ „komunističke Jugoslavije“. Problem je i dominacija zastarjelog, romantičnog i mitološkog historiografskog mišljenja u samoj Bugarskoj.

Ne smatramo da se proces formiranja makedonske nacije, uz sve svoje specifičnosti, bitno razlikuje od načina na koji se formiraju druge nacije, niti smatramo da se može svesti na formulu Memoranduma o „etničkom i jezičnom inženjeringu“. Protivimo se pojednostavljenom predstavljanju makedonske nacije kao ploda „jugoslovenske propagande“. Naivno zvuče koncepti poput „objektivnih kriterija vezanih za identitet osobe“: identitet nije „prirodna“ karakteristika koja se genetski prenosi, već društveno konstruirana kategorija.

Prijedlozi Memoranduma o identitetu „ogromne većine“ slovenskog stanovništva Makedonije su historijski naivne i ne odgovaraju dostignućima moderne historiografije, društvenih i humanističkih nauka. Oni su podložni zastarjelom razumijevanju „nacionalne historije“ koje se čini neadekvatnom za kritičke historijske nauke danas.

Svjesni smo da su svi standardizirani jezici u nekom smislu vještački, utoliko što književna norma uvijek se mješa sa govornim dijalektima i određuje koji su njihovi elementi „pravilni“, a koji „nepravilni“.

Za nas su tvrdnje o datumu rođenja nacije i jezika naučno neodbranjive i suprotne su dostignućima istorijske nauke, kao i društvenih i humanističkih nauka uopšte.

Iako prihvatamo koncept „zajednička historija“, protivimo se njegovim elementarnim tumačenjima, kao i njegovoj upotrebi za nametanje jedinstvenog narativa – u ovom slučaju zvaničnog bugarskog narativa o prošlosti.

Takođe smatramo da je tvrdnja o zajedničkoj historiji do 1944. godine, nedvosmisleno tumačena kao bugarska, neuverljiva. Istovremeno, vjerujemo da bi koncepti kao što su „spodeljena historija“ i „isprepletena historija“ mogli obogatiti naše razumijevanje prošlosti.

Posebno je smiješan broj žrtava jugoslovenskog komunističkog režima u Makedoniji koji se spominje u Memorandumu. To prevazilazi sve razumne parametre i ponekad kompromituje razumno bugarsko insistiranje na pridržavanje tumačenju prema činjenicama i dokumentima.

Smatramo da je potrebna suštinska promjena paradigme u historijskom razmišljanju, za šta je krajnje vreme da budu otvoreni i bugarski mediji.

Stefan Dečev, historičar, Jugozapadni univerzitet, honorarni predavač na Sofijskog Univerziteta; Čavdar Marinov, historičar, Institut za filozofiju i sociologiju Bugarske akademije nauka; Aleksandar Vezekov, historičar; Maria Todorova, historičar, Univerzitet Urbana-Champaign iz Illinois, SAD; Dimitar Bechev, politikolog, Institut za ljudske nauke, Beč; Rumen Dakalov, historičar, Novi bugarski univerzitet; Svetla Ivanova, historičar, Sofijski univerzitet, Nikolaj Aretov, historičar književnosti; Elitsa Stanoeva, historičar, Evropski univerzitet, Firenca; Kiril Drezov, politikolog, Univerzitet Kiel, Velika Britanija; Julia Zlatkova, historičar, Balkanološki institut, BAS; Krasimira Daskalova, historičar, Sofijski univerzitet; Teodora Dragostinova, historičarka, Državni univerzitet Ohajo, SAD; Olga Arnaudova, lingvist, Univerzitet Ottawa, Kanada; Keta Mircheva, slobodni historičar; Aleksandar Kjosev, historičar kulture, Sofijski univerzitet; Albena Hranova, historičarka kulture, Univerzitet u Plovdivu; Desislava Lilova, historičarka kulture, Sofijski univerzitet; Miladina Monova, socijalni antropolog, Institut za filozofiju i sociologiju Bugarske akademije nauka; Ivaylo Dichev, kulturni antropolog, Sofijski Univerzitet; Krasen Stančev, ekonomista i filozof, Univerzitet u Sofiji, Institut za tržišnu ekonomiju; Vasilka Tankova, historičar; Nikolaj Marinov, politikolog, Univerzitet u Hjustonu, SAD; Iliana Krapova, Univerzitet u Veneciji, Italija; Deyan Kyuranov, politikolog, Centar za liberalne strategije; Ruža Smilova, politikolog, Sofijski univerzitet; Mihail Ivanov, savetnik predsjednika Želju Želeva za nacionalna pitanja. <https://www.dnevnik.bg/file/4122707.docx>. (Pristup: 15.10.2021).

makedonske nacije, uz sve svoje specifičnosti, bitno razlikuje od načina na koji se formiraju druge nacije, niti smatramo da se može svesti na formulu Memoranduma o „etničkom i jezičnom inženjeringu“.. Ono što postoji i u dogovoru, kao termin „zajednička historija“, ova grupa historičara je smatra prihvatljivom, ali da ne bude nametnut samo zvanični bugarski narativ o prošlosti.

Evropska Unija nije prihvatila zahtjeve Bugarske da njeni uslovi budu dio pregovarajućeg okvira i Izvještaja Evropske Komisije za Sjevernu Makedoniju, uključujući i poslednji,²² za sada. Ipak, smatram da Evropska Unija mora jasnije i otvorenije da reaguje na ovakve otvorene revizionističke, nacionalističke i mogu reći ekspanzionističke postupke Bugarske. Pitanje i odgovor jednog jednostavnog pitanja daje smjer djelovanja EU i međunarodne zajednice. Pitanje je: Zašto Republika Bugarska nije blokirala ulazak Republike Sjeverne Makedonije u NATO, koji se desio u istim okolnostima i u skoro istom vremenskom periodu kada se blokira početak pregovara sa EU?

Zaključak

Činjenica je da bilateralni sporovi nisu novost za Evropu. Ali, način i pritisak koji Bugarska vrši na Sjevernu Makedoniju je moralno i pravno neopravdan. Pored ostalih zahtjeva, najkraće rečeno, Sjeverna Makedonija treba prihvatiti da su Makedonci i makedonski jezik historijski bugarski, odnosno bugarskog porijekla. Zamislite jednu hipotetičku situaciju. Da Hrvatska stavi veto na pristupne pregovore Srbije, Crne Gore sve dok ove dve zemlje ne prihvate da je njihov jezik dijalekt hrvatskog jezika. U daljem procesu, kada Bosna i Hercegovina bude trebala da pregovora za članstvo da Hrvatska isto traži i od Bosne. (Ne)realno!!! Ukoliko to Hrvatska ne traži od Srbije, a Srbija sljedeća postane članica EU, onda Srbija blokira Bosnu i Hercegovinu ukoliko neprihvati da je bosanski jezik dijalekt srpskog jezika ili u najmanju ruku traži promjenu naziva bosanskog u bošnjački jezik, jer Srbija i sada upotrebljava taj nepravilan naziv. (Ne)realno!!!

Vjerujem da je rješenje spora oko prošlosti moguća uz primijenu savremenih pristupa i depolitiziranja historije i njene uloge u savremenim društvu. U tom pravcu mislim na multiperspektivni pristup u historiji u obrazovanju, tačnije u udžbenicima historije koji su i glavni predmet rasprave u Zajedničkoj Komisiji. Multiperspektivni pristup omogućava da se historijska činjenica prikazuje iz najmanje dve različite perspektive. Pogrešno je nametanje samo jedne perspektive, odnosno izvora koji uslovno rečeno odgovaraju jednoj strani pomoću kojeg je stvorila vlastiti historijski narativ. Tako da, razilaženja

²² North Macedonia 2021 Report, SWD(2021) 294 final, European Commission, Strasbourg, 19.10.2021.

moгу biti prevaziđena ukoliko se u nastavi historije u Sjevernoj Makedoniji uključi i bugarski narativ, odnosno činjenice koje ga podržavaju, a u nastavi historije Bugarske se uključi makedonski narativ i činjenice koje ga podržavaju. Iz razgovara sa članovima makedonskog djela komisije ovaj multiperspektivni pristup je za njih prihvatljiv, ali bugarski dio komisije insistira, odnosno nameće samo svoj narativ kao jedino ispravnu historijsku istinu. Bugarska i Sjeverna Makedonija nemaju istu pregovaračku poziciju i moć s obzirom na trenutnu postavljenost koju ima Bugarska kao članica EU. Evropska Unija mora naći mehanizam da ne dozvoli da ovakva pitanja koja omalovažavaju i vrijeđaju jedan narod i njihovu državu, vrijeđaju osjećanja i puka su suprotnost evropskim vrijednostima i principima odlučnije djeluje i utiče za početak pristupnih pregovora, a zatim i članstvo Sjeverne Makedonije.

Summary

It is a fact that bilateral disputes are not new to Europe. Still, the manner and pressure that Bulgaria is exerting on North Macedonia is morally and legally unjustified. Among other demands, in short, North Macedonia should accept that Macedonians and the Macedonian language are historically Bulgarian, i.e., of Bulgarian origin. Imagine a hypothetical situation. That Croatia vetoes the accession negotiations between Serbia and Montenegro until these two countries accept that their language is a dialect of the Croatian language. In the further process, when the country of Bosnia and Herzegovina needs to negotiate membership, Croatia will ask Bosnia to do the same. (Un)real!!! If Croatia does not ask Serbia to do so, and Serbia next becomes an EU member, then Serbia will block Bosnia and Herzegovina if it does not accept that Bosnian is a dialect of Serbian or at least seeks to change the name of Bosnian to Bosnian, because Serbia still uses that incorrect name. (Un)real!!!

I believe that the resolution of the dispute over the past is possible with the application of modern approaches and depoliticization of history and its role in modern society. In this direction, I mean the multi-perspective approach in history in education, more precisely in history textbooks, which are also the main subject of discussion in the Joint Commission. A multi-perspective approach allows a historical fact to be presented from at least two different perspectives. Imposing only one perspective is wrong, that is, sources that conditionally correspond to one side with which it created its own historical narrative. Thus, the differences can be overcome if the Bulgarian narrative, i.e., the facts that support it, are included in the teaching of history in North Macedonia, and the Macedonian narrative and the facts that support it are included in the teaching of Bulgarian history. From the talks with the members of the Macedonian part of the commission, this multi-perspective approach is acceptable to them, but the Bulgarian part of the commission insists, that is, imposes only its narrative as the only correct historical truth. Bulgaria and

North Macedonia do not have the same negotiating position and power given Bulgaria's current position as an EU member. The European Union must find a mechanism not to allow such issues that belittle and insult one nation and their country, insult feelings and are the mere opposite of European values and principles.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Objavljeni izvori/Published sources:

1. North Macedonia 2021 Report, SWD(2021) 294 final, European Commission, Strasbourg, 19.10.2021.
2. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom II, knj. 2, dok. 1, Georgi Dimitrov, *Govori, članci i izjave*, Kultura, Beograd 1947.
3. *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава: Од крајот на Првата светска војна до создавањето на национална држава*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје 1981.
4. Жамила Колономос, д-р. Вера Весковиќ – Вангели, *Евреите во Македонија во Втората светска војна (1941-1945)*, Зборник на документи, I, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1980.
5. Обраќање на пратеник Зеќир Рамчиловиќ по петтата точка на Тринаесетата седница на Собранието на РМ. Стенографски белешки од Тринаесетата седница на Собранието на Република Македонија, одржана на 11 септември 2017 година, Собрание на РСМ., Скопје, 12.09.2017., с.37-38.
6. Рамкова позиција односно разширявање на ЕС и процеса на стабилизирани и асоциирани: Република Северна Македонија и Албанија, Министерски Совет Република Бугарија, Софија, 09.10.2019.
7. Стенографски белешки од Тринаесетата седница на Собранието на Република Македонија, одржана на 11. септември 2017. година, Собрание на РСМ., Скопје, 12.09.2017, 11-67.

Službeni listovi, novine/ Official papers, newspapers:

1. Izjava Aleksandra Jordanova, ambasadora R. Bugarske u Republici Makedoniji, na proslavi povodom „100 godina VMRO“, Blagoevgrad, 1993. Неделно списание Старт, 2 ноември 2001.
2. ДЕКЛАРАЦИЈА на Четиридесет и четвртото Народно собрание на Република Бугарија във врска с разширявањето на Европскиот сюз и Процеса на стабилизирани и асоциирани на Република Северна Македонија и Република Албанија, Софија, 10.10.2019, Државен вестник, брой 81/2019 г.

Knjige/Books:

1. Čulinović Ferdo, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1970.
2. Kulić Dimitrije, *Bugarska okupacija 1941-1944*, Prosveta, Niš 1970.
3. Mitrovski Boro, Glišić Venceslav, Ristovski Tomo, *Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941-1945: Bugarska okupatorska vojska (april 1941 . 9. septembar 1944)*, Međunarodna Politika, Beograd 1971.

4. Pettifer James, *Former Yugoslav Macedonia – The Shades of Night?*, Conflict Studies Research Centre, Surrey, UK, July 2001.
5. Димитров Божидар, *Десетте лъжи на македонизма*, Анико, Софија 2000.
6. Докмановиќ Мишо, *Сами на своето: кратка историја на македонската независност (1990-1993)*, Фондација „Фридрих Еберт“, Скопје 2021.
7. *Историја на македонскиот народ*, Кн. 3, Институт за национална историја, Нова Македонија, Скопје 1969.
8. Стоиљковиќ Мирослав, *Бугарска окупаторска политика у Србији (1941/1944)*, Институт за савремену историју, Београд 1989.

Internet:

1. Izjava bugarskog predsjednika Petra Stojanova na parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope. A1 ТВ, 24. април 1997.
2. Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија. https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijatelstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf. (Pristup 20.10.2021).
3. Гласање Број: 0003; 2018/01/15; 12:17. <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nspx?materialId=1668866f-da8c-4c9f-9db1-f6554c7e9acf>. (Pristup na 25.10.2021.)
4. Билатерални односи со Република Бугарија (последно ажурирани на 23 ноември 2020).
5. <https://sofia.mfa.gov.mk/mk/page/72/bilateralni-odnosi-so-republika-bugarija>. (Pristup na 26.10.2021.).
6. Разяснителен Меморандум за отношенията между Българија и РС Македонија односно присъединяването на Скопие към ЕС, Софија, 17.09.2020.
7. „Йерусалим поуст“: Каракачанов говори с езика на нацистката пропаганда, 11.08.2020, <https://frognews.bg/novini/djeruzalem-post-karakachanov-govori-ezika-natsistkata-propaganda.html>. (Pristup na 27.10.2021).
8. <https://360stepeni.mk/video-intervju-na-zaev-za-bgnes-isprativme-dokument-dekanemame-teritorijalni-pretenzii-nema-da-se-meshame-vo-vnatreshnite-raboti-i-dekanemame-pobaruвана-za-maltsinstva/> (Pristup na 27.10.2021).
9. Декларацију „Одбранимо историју“ можете наћи на и потписати исту: <http://www.krokodil.rs/2020/06/objavljena-je-deklaracija-odbranim-istoriju/> (Pristup na 15.10.2021).
10. <https://www.dnevnik.bg/file/4122707.docx>. (Pristup: 15.10.2021).